

hiszen Bonfininek lehetett saját könyve, használhatott, láthatott máshol is, régebben is egyéb könyveket. Az is elképzelhető, hogy a főpapok gyűjteményét is lemásolták a királyi könyvtár számára. Meggondolkoztat azonban, hogy Beatrix magánkönyvtárát és a királyi kápolna (fennmaradt) 300 kötetét is beleolvastja Csapodi a Corvinába. Az az érv, hogy Mátyás könyvtárából sem hiányozhattak Beatrix példányai, nagyon ingatag; ugyanolyan joggal állíthatjuk egy másfajta logika szerint, hogy a király nem törekedett duplumok gyűjtésére a palotán belül. Még inkább vonatkozik ez a kápolna könyvtárára. Csapodi itt saját korábbi (helyes) érvelésének mond ellent, hiszen egyszer már bebizonyította az 1686-os listáról, hogy nem tartozott a Corvina anyagába: teljesen más karakterű — liturgikus, egyházi — könyvekből áll, mint a fennmaradt corvinák, erről százalékos kimutatást is közölt, s éppen ez a fő érve a királyi kápolna-könyvtár létezésére. Ezek után nem lehet

megfordítani a filológiai logikát és azzal az érveléssel bevonnai a műveket a királyi könyvtár anyagába, hogy annak számára lemásolták. Nem inkább távoli, még ismeretlen kódexek másolására és megszerzésére kellett az energiát fordítani?

A reprodukciós kísérlet és vállalkozás azonban legalább kétharmadrészen elfogadható, és egészsében véve nagy teljesítmény. Használhatóságát függetlenül indexei is emelik: konkordancia jegyzék az eddigi katalógusokkal; a hiteles kódexek jelenlegi állomáshelye, könyvtári jelzete; a hiteles kódexek alfabetikus rendben; a királyi és királynéi címerek ábrázolása és variánsainak leírása; bibliográfia és rövidítésjegyzék; a scriptorok és illuminátorok, végül a possessorok indexe.

Az angol nyelven megjelent munka (Gombos Imre fordítása) méltán kelthet feltűnést a nemzetközi reneszánsz kutatásban.

Kurcz Ágnes

MARTINKÓ ANDRÁS: KÖLTŐ, MŰ ÉS KÖRNYEZET

Kérdőjelek a Petőfi-irodalomban. Bp. 1973. Akadémiai K. 206 I. (Irodalomtörténeti Füzetek 82.)

Martinkó András könyvének alcíme: Kérdőjelek a Petőfi-irodalomban. Találón jelzi ezzel a megszorítással művének nemcsak témakörét, de jellegét is. Minden jelentősebb fejtegetése az úgynevezett mikrofilológiából indul ki, hogy azután szorgos nyomozással, az adatok tömegén átlábolva végül is általánosabb érvényű következtetésekhez jusson el. Ilyentésképpen a látszat csal: Martinkónak nem az a legfőbb célja, hogy a Petőfi-filológia valamely vitatott vagy vitatható kérdését egyértelműen tisztázza, hanem hogy a tények, az érvek és ellenérvek olykor már zsúfoltnak tetszően sokoldalú felvonultatásával a Petőfi-életmű élményforrásait, korabeli meghatározottságait, objektív és szubjektív indítékait tárja fel. Elemzéseiben helyet kap a tények aprólékos vizsgálata csakúgy, mint a Petőfi költészetének alakulását magyarázó s mindig a valóságos biográfiai tényekre alapozott alkotáslélektani szempont.

A filológiai nyomozás pusztán adatfeltáró s a nyert adatokat logikai sorrendbe fűző „hagyományos” módszerének és igényének már az is ellentmond, hogy Martinkó a negatív eredményt is vállalja, s ilyen jellegű, tehát a kérdőjelet érintetlenül hagyó vizsgálódásait is oly hatalmas apparátussal folytatja, amelyen egy teljes megfejtéshez is bőségesen elegendő lenne. A *Nyesy Demeter táblabíró = Petőfi Sándor?* című többíves tanulmányában lényegében azt bizonyítja, hogy a kérdéses

— egyébként jelentéktelen művészi becsű — tárcát szinte bizonyosan nem Petőfi, hanem nagyon valószínűen Pákh Albert írta. Fejtegetéseinek lefegyverző logikája mint olvasót és recenzt egyaránt meggyőz. A Petőfi-kutatók főlényes anyagismerete azonban — s e vallomással tartozom — szinte zavarba ejtően nyugöz le, mert annak idején Fekete Sándor azonos témájú, de ellentétes következtetést tartalmazó (hogy ti. Petőfi írta a szóban forgó tárcát) írása is álláspontjának elfogadására készített. Így tehát, salamoni döntésre nem lévén lehetőség, a kérdőjelet meghagyva arra a megállapításra kell szorítkoznunk, hogy bárkinek az életművében fog helyet kapni ez az igénytelen tárca, kiváló ürügynek bizonyult a Petőfi-filológia, sőt Petőfi kora jónéhány izgalmas és tanulságos társadalom- és kultúrtörténeti problémájának felvetéséhez.

Martinkó tanulmányában oly gazdagon bontakozik ki Eperjes belviszonyainak rajzán keresztül a kor kultúrtörténetének, benne a vidék s közelebről a Felvidék valóságának számos jelensége s Petőfinek ezekhez való viszonya, hogy az így nyert kép önmagában véve is komoly tudományos eredmény, s valószínűleg az értekezésnek is ez — s nem a szerzőség eldöntése — volt a fontosabbik célja. A tanulmányban sorjázó figurák, mint az eperjesi Diogenész vagy az ürleányok test-edzője, a német tornatanár alakja, s az események háttérében Vahot Imre rejtélyes érdek-

lődése és ravasz szerkesztői fogásai — nem pusztán adalékként szolgálnak bizonyító erővel, hanem a „klasszikus” filológiai vizsgálatoktól elütően olvasmányélményt is nyújtanak.

Az említett tanulmány felidézésével vélhetőleg kielégítően jellemeztük Martinkó András e kötetbe foglalt írásainak tárgykörét és módszerét. Ami nem jelenti azt, hogy e tanulmány valamiféle a többire is alkalmazható sémát tartalmazna. Ellenkezőleg. Az egyneműnek tetsző írások a Petőfi-életmű jellegükben nagyon is eltérő problémáira vetnek fényt, s ennek megfelelően alakulnak a vizsgálódások szempontjai. Példa e műfajon belüli változatosságra *A beérkezés után kiutkeresés?* c. tanulmány, amely az 1844-es esztendő szerepét taglalja Petőfi költői pályáján. A költői termék változatossága jellemzi ezt az időszakot. E tény persze nem újdonság azok számára, akik valamelyest ismerik Petőfi költészetét, annál inkább elgondolkoztató annak a törvényszerűségnek a jelzése, amelyet Martinkó az „azonosulás és (vagy) szembeállítás, mint meghatározó teremtő helyzet és energia Petőfiben” címszó alá foglal. Ez a megfogalmazás voltaképpen arra a tényre utal, miszerint Petőfinek ahhoz, hogy költészete tápláló forrásra leljen, szüksége van olyan élményekre, tapasztalatokra, eszmékre, amelyekkel állítólag, azonosuló, vagy tagadó, szembenálló viszonyba kerüljön. E taszító és vonzó hatások sajátos dialektikája táplálja költészetét: ezek átmeneti hiánya stagnálást, költői elbizonytalanodást eredményez. A tanulmány persze nemcsak és nem is elsősorban a tézist fogalmazza meg, hanem konkrétan elemzi azokat a főbb élményeket, környezeti (ha úgy tetszik: szociológiai) s egyéb indítékokat, amelyben ezek az ellentétes előjelű inspirációk testet öltöttek.

A kis kötetten végigvonul annak ismétlődő megállapítása, hogy voltaképpen a számtalan Petőfiről szóló tanulmány, adatközlő kiadvány, monográfia után még mindég számlálhatatlan fehér folt, ténybeli bizonytalanság, „kérdőjel” sürget további munkálkodásra. E tény vigasztaló abból a szempontból, hogy a jövőendő (egyre csökkenő számú) filológusai számára tág tér nyílik, de egyben csüggesztő is, mert e néhány évnyi költői pálya is túl nagy feladatnak bizonyult kutatók generációinak. E tény a tudomány véges és végtelen lehetőségeit egyként illusztrálja. Martinkó szellemes és izgalmas nyomozásai sorában is különös érdekességű a *Végleg eltűnt egy „ér” Petőfi életművében?* című írása. Ez a tanulmány arra példa, hogy a tények, életrajzi adatok logikus sorrendbe állítása önmagában véve nem elegendő, hiszen ezek legfeljebb egy-egy eshetőséghez adnak logikai vázat. Ha valamely körülményről nincsenek cáfolhatatlan dokumentumok, akkor — mint Martinkó teszi — a

tények mögé kell tekinteni, s a háttérrel együtt szemlélve maguk a tények is eltérő alakot öltenek.

A különböző emlékezéseknek, adalékoknak (sokszor akár magától a költőtől származóknak is), ha egyébként valószerűek, megvan az a veszélyességük, hogy valamelyik logikusnak tetsző kombinációjuk tényé szilárdul, s mint ilyen öröklődik tovább, tévedést konzerválva. A *Matildhoz* című költemény ihletője ugyanis egy 1888-ból származó feltételezés szerint talán egy jelentéktlenebb színésznő lehetett, kit Petőfi Debrecenben látott. Ez a feltételezés a későbbiekben úgy módosul, hogy a „talán”-tól a „lehetett”-en át a „volt” bizonyosságáig jutnak egyes kutatók. Martinkó kételkedik ebben a megállapításban. A tényekben is, de nem kevésbé abban, hogy ilyen tartalmú vers jelentéktelen hölgyhöz szólhatott. S valóban: ez a tartalmi mozzanat kérdőjelezi meg legfőképpen az életrajzi adatok illetén kombinációját. Persze ahhoz, hogy valaki új nyomon indulhasson egy ilyen nehezen kibogozható kérdés tisztázására, a költő karakterét éppúgy kell ismernie, mint elhanyagolhatónak tetsző egyéni szokásait. Például azt, hogy személyhez szóló betűjeles verseinél a hiányzó betűk helyét a valóságos betűszámok megfelelően pontosza ki. Így valószínűsíthető egyebek közt az a tény, hogy az *L. néhez* című költemény (így, hat ponttal) Lendvayné Hivatal Anikóhoz szól. Mármost az itt megtalált elveszett „ér” voltaképpen Petőfi szerelmi lírájának egyik lényeges, a költő élettörténetére, egyéniségére új fényt vető motívuma. Mondanunk sem kell, hogy a szerző érdeme itt sem csak az egyébként rendkívüli gazdag és céltudatosan alkalmazott dokumentáció, hanem az eredmény (bármily részletkérdésnek látsszék is) érdemlegessége, súlya is.

A tanulmánykötet meggyőzően és szugesztíven illusztrálja azt a ritka tulajdonságot, amely Martinkónak sajátja, hogy egyszerűen kutató-filológus és értékelő-minősítő történész és teoretikus. S itt nem pusztán holmi arányokról, vagy egymást kiegészítő járulékos elemekről van szó. Martinkó akkor is teoretikus és mérlegelő elme, amikor minuciózus részletezéssel önmagukban mellékesnek tetsző tényeket tisztáz, hiszen a tényeket összefüggéseikben és irányaikban szemléli, valamilyen, a pusztá tényeknél minőségileg fontosabb „kérdőjelek” feloldása érdekében. S amikor (e füzetben inkább csak mellékesen) teoretikusként lép elénk, elvontabb gondolatainak hitelét is az azokra felszívódott fölényes anyagismeret biztosítja. Nem kell bizonygatni, hogy szakmánkban milyen fenyegető tendencia az analízis és szintetizáló szándékok és tulajdonságok olykor már szinte groteszk szétválása, a fától az erdőt nem látó hatalmas, de fantáziatlan anyagtudás s az

üresjáratokban forgó, felületes koncepció-termelés sokszor tudományos pályák kiteljesedését gátló tragikus kettőssége. Nem mindig alkati adottságok okozzák, sokszor a specializálódás eltorzult gyakorlata, tehát egy szakmai betegség magyarázza.

Tehát külön érdem, hogy Martinkó munkásságában egyesíti e sokszor ellentmondó tulajdonságokat. A *Feleletre váró kérdések a János vitéz körül* című tanulmányában a keletkezéstörténet érdekes körülményeinek vázolója mellett a népiesség jegyeit, korabeli lehetőségeit, Petőfi addigi életművében betöltött funkcióját vizsgálja. A költemény realizmusáról szólva Martinkó megállapítja, hogy a realizmus diadalának nevezett jelenség fedezhető fel a műben: „Kétségtelen, hogy ez is benne van a műben, de van benne egy *romantikus alap* is, melynek vagy tiszta *érvényesítésével*, vagy *túlhaladásával* válik a mű realistává.” (101.1.) Érdekes, hogy ezt a körülményt Petőfi bíráló, sőt ellenfelei is észrevették, amikor e jelentékeny részében mesés történetben a fantázia hiányát kifogásolták. A korban divatos, szokványos romantikus cselekményszövevéssel összevetve a *János vitéz* egyszerű, áttekinthető meseszöveve valóban ötletekben szűkölködőnek tetszhetett. Talán annyiban igazuk volt — s ezt Martinkó is leszögezi —, hogy Petőfinak nem tartozott erős oldalai közé az epikai lelemény.

Egyebek között ugyanis ezzel az utóbbi tényezővel magyarázza egy másik tanulmányában A *táblabíró* című elbeszélő költemény félbenmaradását. A fő ok azonban mégsem ez lehetett — fejtegeti Martinkó —, hanem az az érdekes körülmény, hogy amikor Petőfi egy humoros tárgyú elbeszélő költemény megírására szerződést kötött, s a megírása elhúzódtott (a tények, bizonyítékok és feltevések részletes leírásával megismerkedhetünk a tanulmányában), a téma eredeti felfogásához képest szemlélete megváltozott, s a táblabírák kedélyes (inkább rokonszenvet, mint ellenszenvet ébresztő) bírálgatását már nem találta időszerűnek. A költemény valószínűsíthető kibontakozása, a fiatalok művelődési, refor-

merliberális elképvezései ekkor már nem érdekelhették igazán a forradalmasodó költőt. A körülmények, az adatbeli és szemléleti tényezőknek ez a rekonstrukciója teljességgel valószínű. Itt legfeljebb azzal a triviális s kompetenciát nélkülöző feltevessel élhetnénk, hogy Petőfi esetleg elakadhatott a mese szövevében, s egyéb dolgai közepette elveszthette kedvét a történet befejezéséhez, más ügyek, témák vonzóereje erősebbnek bizonyult. Hétköznapi esetekben legalább is megtörténik ilyesmi a tollforgatókkal, miért ne eshetett volna meg Petőfivel is? Martinkó tanulmánya persze a maga kereteiben, megvilágítva a költő éppen átalakuló viszonyát a költeményben ábrázolt jelenségekhez, életrajzi és eszméletörténeti vonatkozásban egyaránt igen értékes tudományos eredményekkel szolgál.

Eset már szó arról, hogy ez az adatokban bővelkedő kötet, amelyben a biográfiai-filológiai elemzések igen nagy szerepet kapnak, érdekes, elmemozdító, sőt némileg bátorítanul mondva: szórakoztató olvasmány. Ez utóbbi tulajdonság nemcsak annak a humornak köszönhető, amely sajátos módon, különösen a polemizáló részletekben e könnyűnek egyáltalán nem nevezhető tudományos műfajú kötetet áthatja, hanem a kutató munkálkodás menetét szemléletessé avató megjelenítő képességnek, annak, hogy könyve olvasóját szinte bevonja gondolatkörébe, megosztva vele a tudományos nyomozás szellemi izgalmát. A korismeret, a fölényes anyagtudás felidéző erővé válik, s állítható, hogy van a könyvnek a kor hangulatát felkeltő atmoszférája, szinte regényes, ábrázoló jellege. S ha hozzátesszük, hogy mindez a tudományosság szigorú szabályainak maximális alkalmazása mellett, sőt éppen ezek révén jellemzi Martinkó András könyvét, akkor bizakodhatunk a tudományos munkák ismeretgyarapító küldetésében. Abban tudniillik, hogy a tudás megszerzése, ilyen könyveket olvasva, nemcsak a nehéz munka gyümölcse, hanem az elmét jótékonyan foglalkoztató élmény is lehet.

Wéber Antal

EMLÉKEZÉSEK ADY ENDRÉRŐL

2. kötet. Gyűjtötte, sajtó alá rendezte és magyarázatokkal kiegészítette Kovalovszky Miklós. Bp. 1974. 842 l. Akadémiai K. — A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete /Új Magyar Múzeum 9./

Az 1961-ben megjelent 1. kötet után csak most kerülhetett kezünkbe a második, amely 1896-tól 1904-ig kíséri végig Ady életét a kortársi emlékezések tükrében. Ez a kötet, noha nagyobb részében, főként a váradi éveket (1900—1903) illetően már gazdagon föltárt időszakot ölel föl, jóval terjedelmesebb lett

az elsőnél. S míg ott, valamint e kötet elején, a debreceni évek tárgyalásában, még főként „a hiányok homályával” kellett a gyűjtőnek megküzdenie, a váradi korszak fölidezésében már inkább a bőség zavarával (336). De mindvégig: az emlékezés természetében rejlő nehézségekkel.